

Др Велимир Васић:

ЈЕДИНСТВЕНО ЈУГОСЛОВЕНСКО ТРЖИШТЕ И НАЦРТ НОВОГ УСТАВА СФРЈ

Не би било претерано тврђење да међу многим значајним питањима у овом Нацрту устава СФРЈ питање јединственог југословенског тржишта представља свакако једно од најинтересантнијих и у исто време и једно од најсложенијих и најосетљивијих.

Ако бисмо се вратили мало уназад, тј. у време када смо почели спроводити децентрализацију у нашем систему управљања у привреди, онда бисмо се сетили многих резерви и отворених или прикривених приговора и скептичких прогноза разних критичара као што су, на пример, тврђења да ће радничко самоуправљање и преношење на комуне низа ингеренција у привреди које су дотле припадале централним органима, водити аутомизирању привреде, да ће то довести до стварања малих и затворених локалних или регионалних тржишта да ће такво управљање у привреди бити недовољно ефикасно и слично.

Због свега тога се не само у оквиру уставних промена, до којих је долазило у току две протекле деценије, него и у оквиру припрема и доношења законских прописа који су се односили на удруживање привредних предузећа и на управљање у привредним организацијама и на друге сличне проблеме, — морало водити рачуна о томе да се спрече појаве затварања тржишта, стварања монополистичких позиција и разних баријера које би угрожавале постојање и функционисање јединственог југословенског тржишта.

Вишенационални састав Југославије и федеративни систем уређења који из тога нужно произилази, заједно са спорим решавањем националног питања у прошлости и великим диспропорцијама у погледу степена економског развоја појединих делова и региона у земљи, само још више потенцирају и чине сложенијим питање очувања јединственог југословенског тржишта.

Добро је познато да су разноврсне тешкоће и пропусни са којима смо се годинама морали борити у нашој привреди често пружали подстрека и охрабрења најразличитијим технократско-менаџерским и бирократским снагама да са много упорности заступају мишљење да се у условима друштвеног самоуправљања неће моћи обезбедити функционисање јединственог југословенског тржишта и да ће то, с друге стране, за нашу привреду, гледану у целини, представљати велики хендикеп уопште и посебно у односу на наше конкуренте на страним тржиштима. Постојање мањих, затворених

и међусобно слабо повезаних привредних целина учинило би недовољно ефикасним или би чак онемогућило егзистирање и успешно деловање великих економских и технолошких система, без чега се данас, како се стално подвлачи, не може ни замислити савремена привреда, а посебно индустрија. Тако би нашој привреди већ унапред било онемогућено успешно укључивање у међународну поделу рада, а то би уопште успорило развој читаве економике земље.

Могло би се, уосталом, навести више примера из наше недавне прошлости који су пружали довољно материјала свима онима који су се, полазећи често од разних мотива, отворено или прикривено борили против нашег система друштвеног и радничког самоуправљања и који су стално тврдили да такав наш систем не омогућава, односно у великој мери доводи у питање постојање јединственог југословенског тржишта. Треба се, на пример, сетити чињенице да ми данас немамо јединствени технолошки систем у области електрификације железница, да смо водили дуге и често бесплодне дискусије око набавке дизел и електричних локомотива и да су ту преовладале концепције по којима су набављене локомotive различитих система иако то није био најрационалније решење. Слична ситуација је и у вези са концепцијама на којима треба да се заснива модернизација телефонског саобраћаја. Треба се такође сетити и тога да смо не тако давно у појединим часописима читали или на разним скуповима слушали да би се свака република у нас морала тако развијати да представља одребену привредну целину, да свако изграђује свој привредни систем, и слично. Могло би се оваквих и сличних примера наћи још доста и у области промета, и нарочито иступања на страним тржиштима, затим изграђивања појединих предузећа, или грана тешке индустрије, када су парцијални и локални интереси доминирали у односу на интересе најширег подручја какво треба да буде јединствено југословенско тржиште.

Због свега тога уставни амандмани, усвојени 1971, односно сада прописи новог Нацрта устава посебну пажњу посвећују дефинисању и заштити јединственог југословенског тржишта. Тако се у члану 228. нацрта Устава наглашава да радни људи и народи и народности Југославије остварују своје економске интересе на јединственом тржишту. На јединственом југословенском тржишту, наглашава се даље у истом члану, радни људи и организације удруженог рада су равноправни у обављању делатности и стицању дохотка и друштвеног усмеравања привредног и друштвеног развоја на основама самоуправљања.

Сваки акт и свака радња којима се нарушава јединство југословенског тржишта проглашавају се противустановним а друштвено-политичке заједнице се у ставу 4. истог члана обавезују да се брину за обезбеђење и чување јединства југословенског тржишта. Посебно се у наредном ставу наглашава да организације удруженог рада и друштвено-политичке заједнице при успостављању и развијању међународне економске сарадње морају да полазе од отворености југословенског тржишта и равноправних економских односа који на њему треба да владају.

У члановима 229. до 233. ближе се дефинишу и разрађују основни елементи јединственог југословенског тржишта. Ту се, на пример, наглашава (чл. 229) да основу јединственог југословенског тржишта чине:

- слободно кретање и удруживање рада и средстава репродукције и слободна размена роба и услуга, научних достигнућа и стручних искустава на целој територији Југославије;
- јединствен новац, јединствен монетарни систем и монетарна политика и заједничке основе кредитне политике;
- јединствен систем и заједничка политика економских односа са иностранством;
- слободно образовање и удруживање организација удруженог рада и слободно вршење њихове делатности на целој територији Југославије;
- развијање слободне утакмице на тржишту;
- самоуправно споразумевање и друштвено договарање о унапређењу производње и промета и интегрисању друштвеног рада;
- усмеравање привредног развоја и усклађивање односа на тржишту путем друштвеног планирања.

У члану 230. ст. 1. посебно се подвлачи да је запошљавање грађана слободно и под истим условима на подручју целе државе.

У члану 232. поново се појављује одредба коју већ годинама срећемо не само у уставним текстовима већ и у одговарајућим законским прописима који се односе на рад, пословање и удруживање привредних организација и у којој се изричито забрањују: удруживање организација удруженог рада и свака делатност и радња организација и државних органа које су управљене на спречавање слободног кретања и удруживања рада и средстава и слободне размене роба и услуга или на стварање монополског положаја на јединственом југословенском тржишту којим се стичу материјална и друга преимућства која се не заснивају на раду и стварају неравноправни односи у пословању, односно нарушавају други економски и друштвени односи утврђени Уставом.

! Најважније питање у вези са овим уставним прописима је, наравно, на који начин обезбедити њихову доследну примену и какве санкције предвидети за непоштовање и кршење ових прописа.

У овом погледу, како се засад чини, нови нацрт Устава за извесне своје одредбе предвиђа већ у садашњем тексту ако не права решења и санкције, а оно бар наговештава који органи ће се бавити контролисањем примене и решавањем спорова који могу произићи из непоштовања односно кршења тих одредби. Тако се у чл. 233. Нацрта каже да су противуставни прописи и други акти и радње којима се организације удруженог рада или радни људи на територији других република и аутономних покрајина стављају у неравноправан или неповољан положај. И у закључку овог члана се даље каже да ће спорове који проистекну из оваквих противуставних или противзаконитих аката и радњи, укључујући и спорове о накнади штете која се тиме проузрокује, — решавати суд одређен савезним законом. Штета је што се овде није ишло на нека прецизнија решења, пошто се из даљих одредаба Устава не може разабрати да ли ће то бити Уставни суд Југославије или неки други суд који тек треба да се

одреди и да му се даду одређене надлежности и права у вези са оним што је напред речено.

Што се пак тиче осталих прописа који се односе на заштиту јединственог југословенског тржишта и начина спровођења санкција у вези са евентуалним кршењем таквих прописа нови Нацрт устава само предвиђа да тек треба да се та питања регулишу, и то у вези са одређивањем права и дужности федерације и њених органа.

Тако се у члану 253, тачке 3, 4. и 11. говори о томе да федерација преко савезних органа уређује основне правне односе којима се обезбеђује јединство тржишта, затим уређује систем друштвене контроле цена и обезбеђује непосредну контролу цена робе и услуга од интереса за целу земљу; уређује и обезбеђује мере заштите од монопола и нелојалне конкуренције; уређује основе правног положаја и пословања организација удруженог рада и пословног удружења на јединственом привредном подручју Југославије; уређује обавезно удруживање радних организација у пословне заједнице кад то захтева технолошко јединство система у појединим областима привреде и кад је то од интереса за целу земљу; уређује опште услове за изрицање санкција, поред осталог и за кривична дела и привредне преступе којима се нарушава јединство југословенског тржишта.

Може се са сигурношћу претпоставити да предстоји веома озбиљан, сложен и надаре веома обиман посао да би се припремили и донели потребни прописи помоћу којих би требало заштитити и обезбедити нормално функционисање јединственог југословенског тржишта.

Када је реч о обезбеђивању функционисања јединственог југословенског тржишта и о санкцијама помоћу којих би требало штитити поштовање и примену уставних и других одговарајућих законских прописа на којима се заснива то тржиште, онда треба напоменути да све то спада, у крајњој линији, у надлежност Скупштине Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, и то, прецизније речено, у надлежност већа република и покрајина. С обзиром на то да се најважнија права и надлежности овог већа које се тичу доношења друштвеног плана Југославије и утврђивања политике и доношења низа савезних закона путем којих се, поред осталог, регулише и материја везана за одређивање основа и обезбеђивање функционисања јединственог југословенског тржишта, врше тако да се претходно увек обезбеђује усаглашавање ставова скупштина република и аутономних покрајина, поставља се питање да ли не би било поцислходније и боље да је нађено неко ефикасније решење за осигурање поштовања и примене уставних и осталих прописа који се односе на јединствено југословенско тржиште.

Ово се питање поставља због тога што је досадашња пракса у вези са применом уставних амандмана, донетих 1971, који се односе на усаглашавање разних ставова република и покрајина (а та материја је сада регулисана у одељку 5, друге главе четвртог дела новог Нацрта устава), — показала да је ово усклађивање мишљења и ставова република и покрајина ишло доста споро. Треба подсетити на то колико дуго су, на пример, трајала договарања између република и покрајина у оквиру међурепубличких комитета о програму и основним задацима даљег развоја пољоприв-

вреде (тзв. зелени план), као и енергетике или колико дуго трају, рецимо, договарања између неких република о јединственом југословенском нафтоводу, толико важном за читаву земљу, да се чак ни у овом тренутку још није дошло до дефинитивног решења и до доношења одређених одлука у овом смислу.

Сви смо ми, наравно, свесни значаја који за равноправност свих република и покрајина, и, према томе за међусобно поверење, стабилност и будућност целе државе и уопште југословенског друштва, имају, поред осталих уставних прописа, и прописи који гарантују републикама и покрајинама да неће бити донете никакве битне одлуке без њихове сагласности. Али, с друге стране, и обезбеђење нормалног функционисања јединственог југословенског тржишта је свакако корисно за целу заједницу, и за сваку републику и покрајину посебно узету. То је чак услов и гаранција за успешнији, усклађенији и бржи привредни развој и целе земље и појединих република и покрајина. Због тога би сигурно било и корисно и рационално ако би се, разуме се, опет на основу договора и међусобне сагласности свих република и покрајина, приликом разматрања дефинитивног текста Устава учиниле потребне измене у томе смислу што би за то одређени савезни органи добили извесна шира права и могућност ефикаснијег, бржег и оперативнијег деловања у вези са заштитом и обезбеђивањем функционисања јединственог југословенског тржишта. Ово утолико пре што се у ери брзог развоја индустрије и посебно средстава веза, електронике, аутоматизације, у ери тзв. компјутеризације привреде и чак многих најважнијих служби у једном друштву, једном речи, у ери савремене научне и техничке револуције, — не би могло остати на релативно застарелим методама усклађивања, комуницирања и координирања и нарочито праћења развоја привреде и предузимања потребних мера помоћу којих би требало осигурати постојање и функционисање јединственог тржишта у нашој земљи и тако се користити преимућствима које оно пружа и може да пружи једној држави као што је Југославија.